

Drzewo mateczne z numerem 10 000 rośnie na Śląsku

„Wojciech” dołączył do elity

Selekcja indywidualna, bazująca na wyborze pojedynczych, najlepszych w populacjach drzew i późniejszym wykorzystaniu ich jako bazy nasiennej, jest w lasach polskich jedynie uzupełnieniem zasadniczego kierunku – selekcji populacyjnej. Ma ona jednak wiele zalet.

Na ogół zmienność wewnątrzpopulacyjna jest zdecydowanie wyższa (czasami nawet wielokrotnie) od zmienności międzypopulacyjnej. Stąd efektywność selekcji indywidualnej jest zdecydowanie większa. Dotyczy to nie tylko selekcji masowej, ale również wielu innych cech, m.in. jakościowych cech drzew i drewna, podatności na szkody itp.

Selekcja indywidualna oraz zakładane w oparciu o wybrane drzewa doborowe obiekty nasienne mają kapitalne znaczenie dla gatunków domieszkowych występujących w drzewostanach pojedynczo lub co najwyżej grupowo. Materiał rozmnożeniowy pozyskiwany z takich drzew charakteryzuje się niską lub bardzo niską zmiennością genetyczną – powstaje on najczęściej w wyniku samozapylenia lub zapylenia w ramach rodu. Inaczej dzieje się na

plantacji nasiennej, gdzie zgromadzono np. 30–40 klonów, dodatkowo rozmieszczonych w sposób zapewniający losowe krzyżowanie. Pozwala to na uzyskanie zmienności genetycznej zbliżonej do takiej, jaką stwierdza się na poziomie populacji.

Często można usłyszeć zarzuty, że selekcja indywidualna prowadzi do istotnego ograniczenia zmienności genetycznej. Nie zostały one do końca zweryfikowane, a ten rodzaj selekcji jest ostatnio coraz częściej wykorzystywany do tworzenia populacji hodowlanych w długookresowych strategiach hodowlanych drzew leśnych. W większości krajów stanowi ona istny element działań w programach hodowli selekcyjnej drzew leśnych, a w takich krajach jak Szwecja, Finlandia, Australia czy Stany Zjednoczone programy hodowlane dla gatunków głównych bazują przede wszystkim na niej.

Długa przerwa po latach 60.

W Polsce, zgodnie z przyjętymi w latach 60. XX w. założeniami strategicznymi, stopniowo wzrasta wykorzystanie bazy nasiennej tworzonej w oparciu o selekcję indywidualną. W dalszym

ciągu jest ono jednak niewielkie. Wynika to m.in. z faktu, że w początkowym okresie uznawanie drzew doborowych (obecnie matecznych) miało miejsce sporadycznie, gdyż większość czasu poświęcano na tworzenie populacyjnej bazy nasiennej (drzewostany nasienne). Brakowało więc materiałów do zakładania plantacji nasiennej i plantacyjnych upraw nasiennych, które dopiero miały stanowić bazę pozyskania nasion z selekcji indywidualnej.

Warto wiedzieć, że pierwszym drzewem doborowym, uznanym już w 1960 r., był modrzew w Nadleśnictwie Suchedniów (Leśnictwo Jastrzębia, oddz. 217b). W tym roku uznano jeszcze 36 modrzewi w tym samym Nadleśnictwie w leśnictwach Jastrzębia i Świnia Góra. Kolejne drzewo uznano jednak dopiero po 10 latach. Typowanie drzew doborowych, głównie sosny świerka i modrzewia, rozpoczęło się wówczas na większą skalę. I tak do końca pierwszego etapu realizacji programu hodowli selekcyjnej drzew w lasach (1974) zakwalifikowano 1693 drzewa doborowe.

W kolejnym programie („Program doskonalenia gospodarki nasiennej i wdrażania osiągnięć leśnej genetyki stosowanej w Lasach Państwowych w okresie 1975–90”) prócz kontynuacji uznawania drzew doborowych gatunków iglastych, rozpoczęto również kwalifikowanie drzew gatunków liściastych. Pierwsze – osika – otrzymało numer 2577 w 1977 roku. Od tego momentu rozpoczęło się systematyczne tworzenie bazy nasiennej selekcji indywidualnej w formie plantacji nasiennych i plantacyjnych upraw nasiennych. Realizując program na lata 1975–90, wybrano 4890 drzew doborowych (ostatnim drzewem w tym etapie była sosna zwyczajna o numerze 4980 z Nadleśnictwa Opoczno, Leśnictwa Biała) oraz założono 528 ha plantacji nasiennych i 370 ha plantacyjnych upraw nasiennych.

Lepiej niż zakładano

Obecnie znajdujemy się w trakcie trzeciego etapu realizacji programu hodowli selekcyjnej drzew leśnych (1991–2010). Jego autorzy zaplanowali prawie dwukrotny wzrost liczby i powierzchni obiektów selekcji indywidualnej w Lasach Państwowych: wybór ok. 4500 nowych drzew doborowych (do łącznej liczby 9400) oraz założenie po 600 ha plantacji i plantacyjnych upraw nasiennych I generacji.

Choć ostatni rok obowiązywania programu zacznie się dopiero za kilka tygodni, jego zadania zostały już praktycznie zrealizowane, a w przypadku drzew doborowych nawet znacznie przekroczone. Pozwoliło to na wybór jeszcze w obecnym programie **drzewa mateczne z numerem 10 000**. Ten wybór Komisja ds. uznawania drzewostanów nasiennych rodzimych ekotypów oraz drzew doborowych w Lasach Państwowych (komisja działa na mocy decyzji nr 101 dyrektora generalnego Lasów Państwowych z 2000 r.) chciała potraktować specjalnie. Każdy, kto kiedykolwiek brał udział przy typowaniu

Uznane drzewo mateczne dębu szypułkowego o numerze 10 000

„Wojciech” z numerem 10 000

Począwszy od 1960 r. w Lasach Państwowych uznano 10 tys. drzew matecznych (wcześniej doborowych). Jubileuszowe drzewo to 126-letni dąb szypułkowy, który charakteryzuje się wyjątkowo dobrymi cechami hodowlanymi. Jego cechy masowe są lepsze od drzew porównawczych o 15,2%, a jakościowe przekraczają o 0,7 pkt. (w trzystopniowej skali oceny) cechy drzew porównawczych. Dąb ma 36 m wysokości, jest idealnie prosty i oczyszczony, a pierwsze gałęzie jego korony wyrastają na wysokości 20 m.

INSTYTUT
BADAWCZY LEŚNICTWA

A+B+ Gatunek: Dbsz.....

Drzewo doborowe Nr. 10000, WOJCIECH

1	Kraina przy-leśna	4	Nadl. Brzeg
2	Drzewo-leśna	5	Oddz. KOTŁOWICE
3	EDLP	8	1. oddz. Rybno
9	Sier. gęstaf.	9	2. oddz. gęstaf.
		1	3. oddz. Wygodnie
		10	4. oddz. m.

Przy jubileuszowym „Wojciechu” stoją przedstawiciele DGLP, RDLP w Katowicach oraz Nadleśnictwa Brzeg przy oraz jego „ojciec chrzestny” dyrektor Wojciech Fonder

i wyborze drzew matecznych, wie, ile trzeba na to czasu i wysiłku, głównie leśników w terenie. Drzewa proponowane przez leśników są wstępnie weryfikowane przez pracowników rdLP, a dopiero potem ocenianie i kwalifikowane przez komisję. Według szacunków tylko połowa drzew wstępnie zgłoszonych przez nadleśnictwa przechodzi kwalifikację na poziomie rdLP, z których (według Zakładu Genetyki i Fizjologii Drzew Leśnych IBL) komisja uznała 28% drzew. Oznacza to, że nadleśnictwa wytypowały ok. 75 tys. kandydatów na drzewa mateczne.

Poszukiwania odpowiedniego kandydata na dziesięcioletnie drzewo mateczne trwały kilka miesięcy. Założenia były bowiem takie, że powinno być ono długowieczne, aby przyszłe pokolenia ludzi lasu mogły zobaczyć efekty działalności swoich poprzedników. W grę wchodziły więc dęby szypułkowy i bezszypułkowy. Kandydatów na jubileuszowe drzewo szukano m.in. na terenie rdLP w Szczecinie, Wrocławiu, Toruniu i Katowicach. Ostatecznie zdecydowano się na wybór spośród trzech kandydatów z terenu ostatniej dyrekcji, zgłoszonych przez Nadleśnictwo Brzeg. Drzewo doborowe o numerze 10 000 to dąb szypułkowy rosnący w wyłączonym drzewostanie nasiennym (oddz. 232a, Leśnictwo Rybno). Komisji kwalifikującej przewodniczył Wojciech Fonder. W kwalifikacji uczestniczyli również Kazimierz Szabla, dyrektor RDLP w Katowicach, jego zastępca Bogdan Gieburowski, przedstawiciele Wydziału Zagospodarowania Lasu RDLP i Nadleśnictwa Brzeg, z nadleśniczym Józefem Jaroszkim.

Aby jubileuszowi nadać szczególny charakter, komisja postanowiła, by formalnego uznania drzewa dokonała też szczególna osoba. Zwróciliśmy się do Wojciecha Fondera, dyrektora RDLP w Warszawie, a wcześniej wieloletniego naczelnika

Wydziału Zagospodarowania Lasu DGLP. Od początku pracy na stanowisku naczelnika kładł on duży nacisk na postęp hodowlany w lasach i tworzenie bazy nasiennej. Ścisłe współpracował w tych działaniach z doc. Stefanem Kocięckim, nieżyjącym już kierownikiem Zakładu Nasiennictwa i Selekcji IBL, często podkreślając, że jest jego uczniem. Przez wiele lat uczestniczył w kwalifikacjach jako członek komisji, również w uznaniu sosny zwyczajnej (nr 4733 w Nadleśnictwie Strzałowo), dokonanym przez doc. Kocięckiego przed śmiercią w maju 1990 roku. Uzasadnieniem wyboru jest też konsekwencja Wojciecha Fondera i znajomość rzeczy w dziedzinie nasiennictwa i selekcji. Był on jednym z inicjatorów podjęcia działań mających na celu ochronę istniejącej w lasach zmienności genetycznej, czego efektem są m.in. wybrane w LP drzewostany zachowawcze, funkcjonujący do 1995 r. leśny Bank Genów w Kostrzycy, realizujący ochronę leśnego zróżnicowania genetycznego *ex situ* oraz realizowane w lasach programy restytucji gatunków ginących i zagrożonych. Dziś Lasy Państwowe posiadają bardzo dobrze zorganizowaną bazę nasienną, o wysokiej wartości hodowlanej, funkcjonującą zgodnie z wymogami EU i wyposażoną w nowoczesną infrastrukturę techniczną (wyluszczenie nasion, ich przechowywanie, stacje oceny nasion) oraz nowoczesne szkółki leśne.

Dziesięcioletnie drzewo zostało pomierzone, wykonano ocenę jego cech jakościowych i uroczystie nadano mu imię „Wojciech”.

Jan Matras

Autor jest przewodniczącym Krajowej Komisji ds. uznawania drzewostanów nasiennych rodzimych ekotypów oraz drzew doborowych w Lasach Państwowych.